

Donera överskottsmat för att minska matsvinnet och skapa sociala värden

Mat som inte kan säljas kastas i stora mängder inom dagligvaruhandeln vilket innebär ett ineffektivt utnyttjande av resurser och påfrestningar på miljön. Samtidigt finns det människor som lever under utsatta förhållanden och som saknar en säker tillgång till mat, även i ett välfärdsland som Sverige. Genom att donera överskottsmat från livsmedelsbutiker till välgörenhetsorganisationer och vidare till behövande människor kan matsvinnet minska och sociala värden skapas.

Donationer av överskottsmat är ett sätt att minska matsvinnet som både gynnar miljön och bidrar med sociala värden. Forskning från Sveriges lantbruksuniversitet (SLU) har visat att olika varianter där överskottsmat doneras till välgörenhet, såsom donationer av matkassar, sociala matbutiker och soppkök, medför en positiv effekt på klimatet (1,2). De minskar även markanvändning och förlust av biologisk mångfald (3) då mindre mängd mat går till spillo. Även om bara ätbar mat kan doneras så hamnar denna mat oftast i soporna och används för att producera biogas. Detta är idag politiskt prioriterat i Sverige, trots att de miljömässiga fördelarna som donationerna av överskottsmat medför är betydligt större än de för biogasproduktion (2-5).

Foto: Niina Sundin

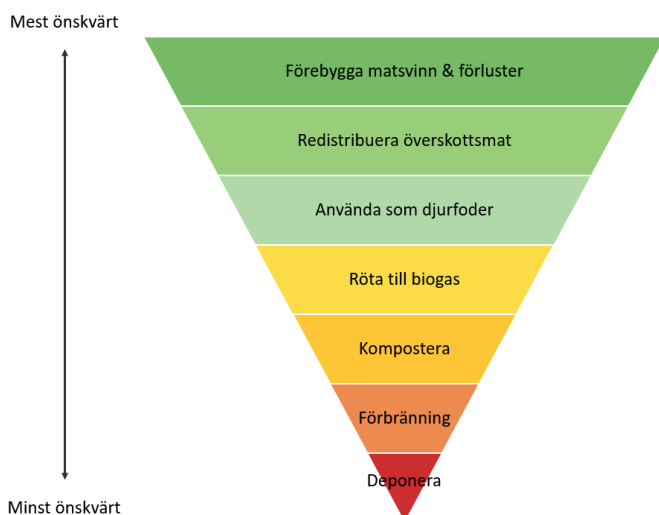
REKOMMENDATIONER

1. Inför ett producentansvar för mat
2. Utvidga befintliga samarbeten för samordning av matdonationer
3. Ge skattelättnader för att främja matdonationer
4. Integrera överskottsmat i systemet för försörjningsstöd
5. Främja infriande av mottagarnas preferenser och näringsbehov

Förutom de positiva miljöeffekter som matdonationer medför skapar de även sociala värden för olika grupper av människor i samhället. För mottagarna har matdonationer potential lindra det som på engelska benämns food insecurity, vilket refererar till osäkerheten i att över tid ha tillgång till säker mat i tillräckliga mängder, och matdonationer kan även ha en positiv inverkan på deras kosthållning (3,6,7) då den donerade maten till stor del består av bröd samt frukt och grönt. Mottagarna sparar även pengar när de får mat donerad, besparingar som kan bidra till att avhjälpa deras ekonomiska situation och spenderas på ytterligare mat, kläder och hälsovård (2). Matdonationer skapar också arbetstillfällen och möjligheter till arbetsträning för grupper som har svårt att komma in på arbetsmarknaden. Denna arbetsträning kan leda till permanenta anställningar efter det att perioden för arbetsträning är över (3).

Ett generellt antagande är att food insecurity inte existerar i Sverige utifrån att det här finns ett omfattande socialt trygghetssystem samt det faktum att landet är ett av de mest välbärgade i världen (8). Trots detta visar en nyligen genomförd studie att 1,9% av Sveriges befolkning, motsvarande ungefär 200 000 människor, ofta eller ibland inte har tillräckligt med mat att äta (9). Under 2019 rapporterade Statistiska Centralbyrån (SCB) en ökad risk för fattigdom samt en växande inkomstklyfta i Sverige (10). Dessutom hade 6%, av Sveriges befolkning, eller ungefär 600 000 människor, en låg inkomststandard vilket innebar att de inte hade råd med att tillgodose alla sina behov däribland mat (10). De som slutligen drabbas av matfattigdom är främst människor med långvarigt försörjningsstöd eller de som har hamnat mellan stolarna i det svenska socialförsäkrings-systemet (11).

Samtidigt som dessa människor lever under förhållanden av food insecurity så kastas det ungefär 1,1 miljoner ton mat i Sverige varje år (12).

Figur 1: Avfallshierarkin applicerad för livsmedelssystem (Europeiska kommissionen 2020)

När det gäller hantering av livsmedelsavfall så rangordnar avfallshierarkin förebyggande av matavfall som den högsta prioriteringen, vilket följs av donationer av överskottsmat för mänsklig konsumtion när det är möjligt (13). Livsmedelsbutiker bidrar med en betydande andel av det totala livsmedelsavfallet med över 100 000 ton mat som kastas varje år, mycket av vilket fortfarande är ätbart (12). Däremot doneras enbart en liten andel; ungefär 4 500 ton i Sverige 2021 (14). I stället behandlas det uppkomna matavfallet främst via rötning (33%) för produktion av biogas eller via förbränning (62%) för produktion av fjärrvärme, vilka båda är lägre prioriterade i avfallshierarkin (15). För tillfället utgör produktion av biogas genom rötning den främsta politiska målsättningen i Sverige och premieras därför framför andra alternativ. Dock så kan matdonationer inte ersätta biogasproduktion eftersom endast livsmedel som fortfarande är ätbart kan doneras och det som inte är ätbart kan gå till rötning när förebyggande åtgärder inte är möjliga (15, 16).

Foto: Niina Sundin

Utifrån denna bakgrund har följande **5 nyckelrekommendationer** kring matdonationer tagits fram. De syftar till att vägleda utvecklingen för att förverkliga den potential som donation av överskottsmat har som åtgärd för att minska livsmedelsavfallet i Sverige.

Rekommendationerna, som följer här nedan, baseras på studier som undersökt hållbarhetsaspekter av matdonationer (1-3) kompletterat med internationell forskning (4-7, 16, 20).

1. Inför ett producentansvar för mat

I Sverige har utökat producentansvar införts för flertalet olika produkter, exempelvis förpackningar, där en tilläggsavgift används för att finansiera ett miljövänligt bortskaffande av förpackningarna. Syftet med ett sådant system är att minska svinn och förbrukning av resurser då producenterna får incitament att designa förpackningarna bättre när de tar ansvar även för avfallshanteringen. För närvarande finns det inget sådant system för bortskaffandet av matavfall, trots att maten vi äter och kasserar har stor miljöpåverkan. Samtidigt spelar civilsamhället, representerade av välgörenhetsorganisationer som möjliggör donationer av överskottsmat, en viktig roll för att öka tillgången på mat för utsatta grupper i Sverige. Dock så krävs det för att ett sådant system att gå runt att både matdonationer och ekonomiska bidrag inkommer från olika typer av såväl privata som offentliga aktörer (3).

Därför föreslås att ett system för utökat producentansvar där livsmedelsproducenter ges större ansvar för finansiering av donationsverksamhet vilket även ger incitament att förebygga livsmedelsavfall genom att minska överutbudet längs hela kedjan.

2. Utvidga befintliga samarbeten för samordning av matdonationer

En handlingsplan, *Fler gör mer*, för minskat matsvinn finns redan på plats i Sverige för att bidra till att uppfylla de globala hållbarhetsmålen rörande livsmedelsavfall i Agenda 2030 (17). Handlingsplanen innehåller 42 åtgärds punkter som utarbetats i nära samarbete med relevanta aktörer, dock saknas för närvarande aspekten med matdonationer i handlingsplanen. De redan etablerade nätverk och samarbeten skapade av aktörer (18) borde därför utnyttjas ytterligare till att även inkludera ett samarbete mellan nationella offentliga myndigheter, välgörenhetsorganisationer, producenter och återförsäljare som syftar till att skapa en gemensam plan för att matcha utbud med efterfrågan gällande matdonationer och att inkludera denna i den nationella handlingsplanen.

3. Ge skattelättnader för att främja matdonationer

Livsmedelsföretags beslutsfattande styrs huvudsakligen av ekonomiska motiv (19). Till skillnad från många andra EU länder har Sverige inte några skatteavdrag eller andra ekonomiska incitament för att premiera donationer av överskottsmat till välgörenhet, vilket gör detta alternativ mer kostsamt än att behandla det som avfall (16). Därför måste ett mer lämpligt skattemässigt ramverk införas som gör donationer av överskottsmat mer kostnadseffektivt för livsmedelsproducenter och återförsäljare.

Eftersom överskottsmat ofta har en begränsad hållbarhetstid måste alla åtgärder ske snabbt så att maten inte riskerar att bli oätlig innan den når fram till behövande människor (2). System som premierar donationer bör därför fokusera på att underlätta och stödja effektiviteten i redistributionen av överskottsmat. Genom detta kan maten nå mottagarna i ett skick som både är säkert och aptitligt så att maten kommer till nytta genom att den äts upp.

4. Integrera överskottsmat i systemet för försörjningsstöd

I Sverige är det kommunerna som ansvarar för såväl social välfärd som avfallshantering och får därför en central roll i att både minska avfallsmängderna och att bidra till att förbättra socialt utsatta människors situation. Kommuner bidrar även ekonomiskt till välgörenhetsorganisationer genom olika bidrag för bland annat arbetsträning av personer som står långt från arbetsmarknaden.

Eftersom välgörenhetsorganisationer spelar en viktig roll för att öka tillgången till mat för utsatta människor och samtidigt förhindra matsvinn verkar det logiskt att kommunerna tar en ännu mer aktiv roll i att stödja och informera om donationer av överskottsmat (20). Därför bör donationer av överskottsmat kunna komplettera försörjningsstödet mer samordnat för att öka och effektivisera donationerna av överskottsmat. Detta skulle till exempel kunna ske genom att en del av försörjningsstödet sker i form av matkuponger som behövande personer kan använda för att köpa donerad mat från välgörenhetsorganisationer.

5. Främja infriande av mottagarnas preferenser och näringsbehov

Säkerheten och den näringsmässiga kvaliteten hos donerade livsmedel har identifierats som viktiga faktorer för att överskottsmat ska komma till nytta (16). Vår analys av

donerade matkassar visade att innehållet i dessa var näringsrikt och överensstämde med de nationella näringsrekommendationerna (3). Vidare hade donationerna potential att minska osäkerheten i att över tid ha tillgång till säker mat i tillräckliga mängder, även om den donerade maten inte var tillräckligt för att lösa hela problemet (3).

De miljömässiga fördelarna som följer av att överskottsmat doneras till välgörenhet beror på hur mycket mat som ersätts av den donerade maten (substitutionseffekten) (1–3). Det konstaterades dock att substitutionen även leder till en rekyleffekt, vilket orsakas av den alternativa konsumtion som möjliggörs av de besparingar som donationerna ger (2,3). Besparingarna spenderades på livsmedel som saknades i de donerade matkassarna, men även på andra nödvändigheter som kläder och sjukvård (2).

Att mottagare sparar pengar som de kan använda till annan konsumtion är en av de viktigaste sociala vinsterna med matdonationer. Dock så leder denna nya konsumtion till miljöpåverkan som motverkar minskningen av miljöskadliga utsläpp (2,3). Ju större andel av besparingarna som användes till ytterligare matinköp i stället för annan konsumtion, desto större blev rekyleffekten (2,3). Politiska åtgärder bör därför se till att underlätta för välgörenhetsorganisationer att i så hög grad som möjligt tillgodose både det nutritionella behovet hos mottagarna, men även tillgodose deras preferenser så långt det är möjligt för att optimera de sociala och miljömässiga fördelarna med donation av överskottsmat.

Referenslista

1. Bergström P, Malefors C, Strid I, Hanssen OJ, Eriksson M. Sustainability Assessment of Food Redistribution Initiatives in Sweden. *Resources*. 2020, 9, 27.
2. Sundin N, Persson Osowski C, Strid I, Eriksson M. Surplus food donation: Effectiveness, carbon footprint, and rebound effect. *Resources, Conservation and Recycling*. 2022, 181, 106271.
3. Sundin N, Bartek L, Persson Osowski C, Strid I, Eriksson M. Sustainability assessment of surplus food donation: a transfer system generating environmental, economic, and social values. *Sustainable Production and Consumption*. 2023. [Manuskript].
4. Albizzati PF, Tonini D, Chamard CB, Astrup TF. Valorisation of surplus food in the French retail sector: Environmental and economic impacts. *Waste Management*. 2019, 90, 141–151.
5. Damiani M, Pastorello T, Carlesso A, Tesser S, Semenzin E. Quantifying environmental implications of surplus food redistribution to reduce food waste. *Journal of Cleaner Production*. 2021, 289, 125813.
6. Mousa TY, Freeland-Graves JH. Food security of food recipients of a food pantry and soup kitchen. *Public Health Nutr*. 2019, 8, 1451–60.
7. Mousa TY, Freeland-Graves JH. Impact of food pantry donations on diet of a low-income population. *Int J Food Sci Nutr*. 2019, 70, 78–87.
8. UNDP. Latest Human Development Index Ranking | Human Development Reports. 2020.
9. Borch A, Kjærnes U. The Prevalence and Risk of Food Insecurity in the Nordic Region: Preliminary Results. *J Consum Policy*. 2016, 39, 261–74.
10. SCB. At-risk-of-poverty rate increasing. Statistiska Centralbyrån. 2019.
11. Topor OS. Vardag, värdighet och det lilla extra i en utsatt situation. Om Stadsmissionens Matkasseverksamhet. 2021.
12. Hultén J, Sörme L, Stålhandske S, Eriksson M. Livsmedelsavfall i Sverige 2020. 2021, INFO-serien 8891, Naturvårdsverket, Stockholm.
13. European Commission. Brief on food waste in the European Union. 2020.
14. Lunde Dinesen, personal communication, 2022-10-04.
15. Johansson N. Why is biogas production and not food donation the Swedish political priority for food waste management? *Environmental Science & Policy*. 2021, 126, 60–4.
16. Deloitte, Directorate-General for Health and Food Safety (European Commission), ECORYS, Wageningen Economic Research. Food redistribution in the EU: mapping and analysis of existing regulatory and policy measures impacting food redistribution from EU Member States. LU: Publications Office of the European Union; 2020.
17. Swedish Food Agency, Swedish Board of Agriculture, Swedish Environmental Protection, Agency. More to do more. Action plan for food loss and food waste reduction by 2030 - SUMMARY. 2018.
18. SAMS, 2023. Samarbete för minskat matsvinn, SAMS.
19. Rosenlund J, Nyblom Å, Matschke Ekholm H, Sörme L. The emergence of food waste as an issue in Swedish retail. *British Food Journal*. 2020, 122, 3283–96.
20. Hanssen OJ. Food redistribution in the Nordic region. Experiences and results from a pilot study. 2014.

Kontaktperson

Mattias Eriksson, mattias.eriksson@slu.se, forskare, Institutionen för energi och teknik, SLU

Författare

Niina Sundin, niina.sundin@slu.se, doktorand, Institutionen för energi och teknik, SLU

Louise Bartek, louise.bartek@slu.se, doktorand, Institutionen för energi och teknik, SLU

Ingrid Strid, Ingrid.strid@slu.se, forskare, Institutionen för energi och teknik, SLU

Christine Persson Osowski, christine.persson.osowski@mdu.se, lektor, Avdelningen för folkhälsovetenskap, Mälardalens universitet.

Utgivare

Sveriges lantbruksuniversitet (SLU)
Institutionen för energi och teknik
Rapport 124 (2023)

Finansiering

Detta är en publikation från projektet *Recirkulering av överskottsmat – Till vilken nytta?* som finansierats av Formas genom utlysningen Cirkulär ekonomi för hela samhället. De åsikter som uttrycks är författarens egna.

🌐 www.slu.se

🌐 www.matsvinn.se

SCIENCE AND
EDUCATION
**FOR
SUSTAINABLE
LIFE**